

PŘÍLOHA ODERSKÉHO ZPRAVODAJE ● HISTORICKO-VLASTIVĚDNÝ SPOLEK V ODRÁCH

Přírodní zajímavosti Oderska

Odersko se rozkládá na katastrálním území města Odry a obcí Luboměř, Spálov, Heřmánky, Heřmanice u Oder, Jakubčovice nad Odrou, Vražné u Oder, Mankovice, Jeseník nad Odrou a Suchdol nad Odrou. Geomorfologicky patří do celku Nízký Jeseník, tvořeného podcelkem Vítkovská vrchovina a okrsky Potštátská vrchovina, Heřmanická vrchovina, Tošovická vrchovina a Oderská kotlina (SV část Oderska) a do celku Moravská brána, tvořeného podcelkem Oderská brána a okrsky Bělotínská pahorkatina, Klimkovická pahorkatina, Bartošovická pahorkatina a Oderská niva.

Geologická stavba Oderska je dána příslušností ke dvěma geomorfologicky odlišným celkům. Zatímco Nízký Jeseník je tvořen především drobnými, slepenci a jílovitými břidlicemi s ojedinělým výskytem neželezných rud - galenitu, Moravská brána tvoří sedimenty - spráše, a štěrkopísky.

Z geomorfologických a geologických zajímavostí Oderska je třeba připomenout Přírodní památku „Vrásokový soubor“ u Klokočůvku, „Častochovské kamenné moře“ u Spálova, kamenolom fy. Josef Hájek v Jakubčovicích n. O. na těžbu a zpracování drobných stavebních účelů, „Zlatý důl“ u Pohoře (opuštěná důlní díla po těžbě galenitu), opuštěné štoly po těžbě břidlice na Veselském kopci nebo v okolí Spálova - „Peklo“, „Biskupova skála“ nebo „Petrova skála“ (s každoročně se tvořící ledovou výzdobou) a opuštěné malé lomy po těžbě stavebního kamene (většinou drobných) jako např. „Hanelova skála“ v Heřmánkách, „Skalka“ u Jakubčovic n. O., malé lesní lomy u Oder, Pohoře, Kolonky (Nové Vsi), Veselí, Dobešova, Kamenky, Heřmanice, Spálova a Luboměře. Pozoruhodné jsou rovněž různé skalní výchozy - např. na úbočí kopce Chrastavce nad Jakubčovicemi (s vytesanými německými nápisy), v okolí Klokočůvku - „Orlík“ na Čížavici, skalky v údolí řeky Odry nebo v „Pecově“, výchozy slepenců v údolí říčky Černé pod Vítkovem. Unikátní skalní ostroh „Švédská skála“ je nad železniční zastávkou Heřmánky. Zde je vybudována dřevěná vyhlídka s nádhernými výhledy do údolí řeky Odry a říčky Černé. Zajímavé jsou skalnaté nárazové břehy v zátočinách řeky Odry v okolí Klokočůvku, přičemž pod Klokočůvkem můžete spatřit v korytě řeky Odry unikátní skalní práh.

Zajímavé jsou drobné vodní plochy, vzniklé po povrchové těžbě stavebního kamene - např. „Mořské oko“ u Heřmanic, nebo po těžbě jílu na výrobu cihel - v Dobešově, v Luboměři „Na drahách“, ve Spálově u „Královce“, v Heřmanicích nebo ve Věsce.

Odersko je zajímavé i hydrologicky. Ústředním prvkem je bezesporu řeka Odra, která je páteří celého Oderska a díky své nespoutanosti (na horním toku není proza-

tím vybudována žádná větší vodní nádrž) je jedinečným krajinným prvkem Chráněné krajinné oblasti Poodří v Moravské bráně. Řeka Odra je doposud relativně málo dotčenou řekou s charakterem toku bystřiny po město Odry a nížinné řeky v Moravské bráně a níže. Její přirozené koryto stále více trpí různými úpravami v zájmu stabilizace jejího toku - např. opravy po povodních v roce 1997. Krajinnotvorně a přírodně je zcela jistě nejceněnější její tok v úseku od pramene po Klokočůvek a níže od Jeseníku n. O. v CHKO Poodří. Z významnějších přítoků řeky Odry na Odersku je třeba zmínit pravostranné přítoky - Něčínský potok, Havranův potok, potok Bralný, Suchou, Mlýnský potok, Stodolní potok, Vraženský potok (Vražanka), Hrabětický potok a Luhu s Hradečným, Lučickým, Blahutovickým a s Vlčnovským potokem (nazývaným Rybník), a levostranné přítoky - Čertův potok, Čermná (Čermenka nebo též Červenka) s přítoky Pecovským, Klokočovským a řadou bezejmenných potoků, Heřmanický potok, Vítoška, potok Vladař, Zlatý potok, Rasův potok, Medvědí potok a Kletenský potok.

Jak řeka Odra, tak i její přítoky trpí velkou rozkolísaností průtoků. Přesto jsou větší a nevysychající přítoky rybářsky významnými chovnými potoky.

Vodní plochy - Oderské rybníky, vodní nádrže ve Vítovcu, v Kletně nebo v Emauzích. Na Odersku je celá řada drobných rybníčků s protřazenými hrázemi, které jsou významnými lokalitami např. pro obojživelníky (žáby a čolky) - u Veselí, u Dobešova, u Tošovic, „Pstruží rybníčky“ u Dvořiska.

Odersko je bohaté na houby. Zvláště mezi Ostravskými houbaři je vyhledávána železniční zastávka Klokočov s okolními lesy. S jedlými houbami se na Odersku můžete setkat po celý rok. V zimě zejména na ořešácích vlašských rostou hlívy ústříčné, u Oderských rybníků na bezech černých roste ucho Jidášovo - nepostradatelná houba orientální kuchyně. Zjara na listnatých okrajích lesů nebo v břehových porostech roste pod javory kleny výborná čirůvka májovka. V květnu si můžete pod švestkami nasbírat závojenku jarní (podtrku). Od června do mrazů pak začíná za vlhkého počasí pravá houbařská sezóna. Z hřibovitých hub je nejhojnější hřib hnědý (suchohřib) ve smrkových lesech a hřib žlutomasý (babka), který dává přednost lesům smíšeným. Z dalších hřibů můžete najít hřib smrkový, dubový, nachovýtrusný, dutonohý a další. Pod modřiny najdete klouzku sličného a okraje lesů a meze, kde rostou osiky a břízy, jsou stanovištěm kozáků a křemenáčů. Hojně jsou různé druhy holubinek a ryzců. Po delší době je opět možno najít lišku obecnou (někdy nesprávně označovanou jako kuřátka). V pozdějším létě můžete na Odersku běžně najít dva druhy bedlí - bedlu vysokou a červenající. Všude hojně roste neprávem opomíjená jedlá muchomůrka růžovka. Ze žampionů (pečárek) se na pastvinách vyskytuje pečárka ovčí a v lesích nepřilíši chutná pečárka lesní. Na loukách můžete sbírat špičku travní nebo hnojník obecný. Běžně je možno sbírat různé druhy pýchavek, vzácněji vatovce a jen jako ko-

ření pestřec. Podzim je na Oděsku ve znamení dřevokazných hub - václavek, kterým se daří především ve smrkových monokulturách, opěnek měnlivých a penízovek sametonohých, které rostou na mrtvém dřevu listnatých dřevin. Hojnou houbou, rostoucí v listnatých lesích je čechrátka fialová.

Nejedlé houby na Oděsku představuje především podhřib žlučový a hořké druhy ryzců.

Jedovaté houby jsou na Oděsku zastoupeny především muchomůrkami, z nichž nejedovatější je muchomůrka zelená. Naopak muchomůrka červená není tak nebezpečná a pro svou krásu si zaslouží naši pozornost.

Vyšší výtrusné rostliny jsou na Oděsku zastoupeny játrovkami, mechy, plavuněmi, přesličkami a kapradorosty. S rašeliníky se můžete setkat na rašeliníšti Kamenka i v jeho okolí nebo v přírodní rezervaci Královec u Spálova. U Dobešova roste a v minulosti i u „Petrovy skály“ u Spálova rostla chráněná plavuň pučivá. Hojnější plavuň vidlačku můžete spatřit zejména podél nově zřízených lesních cest - např. v údolí říčky Čermné nebo nad pastviny v Jakubčovicích n. O. Ze vzácnějších kapradorostů můžete na Oděsku objevit chráněnou žebrovcici různolistou u rašeliníště Kamenka a sleziník severní na „Švédské skále“ a v Jakubčovicím kamenolomu.

Oděsko je zajímavé výskytem některých zvlášť chráněných a ohrožených vyšších rostlin. K nejvzácnějším lokalitám patří květnaté louky, které se kosí ručně a nehnojí se. Takové můžete spatřit např. v okolí Dobešova a Spálova. Zde se vyskytují vstavačovitě rostliny - bradáček vejčitý a chráněný vemeník dvojlistý a vstavač mužský, dále orlíček planý, zvonečník hlavatý a lomikámen zrnatý. U Jakubčovic n. O. můžete objevit další chráněný druh vstavačovitých - prstnatec plamatý Fuchsův. Zajímavý je výskyt vstavačovitého kruštíku širolistého v příkopě silnice II/441 a podél silnice z Vítovky na Heřmanice. Do současnosti se na Oděsku zachovaly hodnotné mokřady, z nichž nejzajímavější - Královec u Spálova byl v r. 2000 vyhlášen za přírodní rezervaci. Na Královci roste chráněný prstnatec májový a ohrožené hadí mord nízký, kozlík dvoudomý, všivec lesní, suchopýr, zvonečník hlavatý a další běžnější luční a mokřadní druhy. Další hodnotné mokřady s výskytem prstnatce májového naleznete např. v Klokočůvku pod hřbitovem, ve Vítovce za přehradou, v Jakubčovicích n. O. za bývalou věznicí i v údolí přítoku Hradečného potoka u Dobešova. Z jarních rostlin je zajímavý výskyt chráněných sněženek předjarních v údolí Něčinského potoka, ohrožené kyčelnice žlaznaté v údolí Hradečného potoka u Veselí a kyčelnice devítilisté v listnatých lesích v okolí Dobešova (např. v přírodní rezervaci Suchá Dora), ohrožené zápalice žluťuchovité v údolí řeky Odry nad Spálovským mlýnem a v břehových porostech Něčinského potoka a potoku Suché a pryšce mandloňovitého v listnatých lesích složením blízkých původním bukojedlovým porostům. V pozdním jaru kvete v břehových porostech řeky Odry nad Klokočůvkem nebo pod Odrami bleděfialovými květy chráněná měsícnice vytrvalá - nejbohatší lokalitu můžete spatřit v okolí Skály P. Marie. V opuštěném lomu pod Pohořem můžete objevit chráněnou tařici skalní, která zde byla vysazena. Zajímavý je výskyt jmelí borového na kdysi hojných jedlích bělokorych.

Oděská příroda se může pochlubit celou řadou léčivých rostlin. V zimě je možno sbírat jmelí bílé, které kolonizovalo především lípy a javory v údolí řeky Odry. Na

jaře louky v Jakubčovicích n. O., u Dobešova, v Klokočůvku nebo v Kamence rozkvetou hojnou prvosenkou vyšší (petrkličem). Na výsypkách v kamenolomu v Jakubčovicích n. O. kvete podběl léčivý. V listnatých lesích zjara rozkvétá plicník tmavý a mařinka vonná. Poté v mezích rozkvétají trnky obecné a hlohy s léčivými květy. S nástupem léta se počet léčivých rostlin rozrůstá geometrickou řadou - na loukách jsou to smetánka lékařská, jitrocel kopinatý, kontryhel lékařský, jetel luční a plazivý. V břehových porostech a na okrajích lesů hojně rostou hluchavka bílá, kopřiva dvoudomá, kostival lékařský. Vůní prosycují krajinu rozkvetlé trnovníky akáty a lípy - lípa velkolistá a srdčitá. Pole, která nebyla ošetřena herbicidy, jsou místem výskytu heřmánku lékařského, zeměděmu lékařského, chrpy modráku a máku vlčího. V létě na lesních pasekách kvete třezalka tečkovaná, jedovatý rulík zlomocný a vzácně divizna velkokvětá. Rovněž je hojný jahodník, maliník a ostružiníky. Na výslunných loukách rozkvétají dobromysl obecná spolu s řebříčkem obecným. Zalesňováním svažitých a slunných luk a pastvin nenávratně mizí dříve hojná mateřídouška obecná.

Na Oděsku se můžete setkat se zajímavými keři. Zjara Vás upoutá růžově kvetoucí omamně vonící lýkovec jedovatý, který roste v okolí Dobešova, Heřmanic a v údolí řeky Odry a Něčinského potoka. U silnice z Jakubčovic n. O. do Dobešova roste v mezi chráněný klokoč zpeřený. U Tošovic a Heltínova můžete vzácně objevit původní jalovce obecné. U Jakubčovic n. O. rostou v břehovém porostu řeky Odry růže alpská a třeseň křovitá. Zajímavý je výskyt planých druhů ovocných keřů. V údolí řeky Odry a v okolí Dobešova je běžná meruzalka srstka (angrešt). Na přírodních skalkách u kamenolomu v Jakubčovicích n. O. vzácně roste meruzalka alpská (rybíz červený).

Mimo níže uvedených památných stromů se na Oděsku můžete setkat s dalšími věkovitými stromy, které si zaslouží vaši pozornost. Například stromy bývalého zámeckého parku v Odrách (buk červený, platany východní, duby a lípy), lípy na hřbitově v Odrách, v Klokočůvku, v Tošovicích, v Luboměři a ve Vésce. V Dobešově u kapličky a obchodu můžete spatřit nejmohutnější jilmy drsné, které přežily grafiózu jilmů v nedávných letech. V Luboměři a v Klokočůvku najdete řadu letitých lip. Spálov se může pochlubit jírovci maďaly (kaštanu) u bývalého zámku (dnes ZŠ). V Jakubčovicích n. O. je hodnotný tovární parčík v areálu PRECISY (s jinanem dvojlaločným) a vzrostlé smrky u náhonu. Zaslouženou pozornost si zaslouhují roztroušeně rostoucí plané druhy ovocných stromů, z nichž je na Oděsku nejhojnější třeseň ptačí (např. v mezích nad Klokočůvkem a u Jakubčovic n. O. nebo v lesích v okolí Dobešova). Roztroušeně v mezích můžete narazit na planou hrušeň.

Lesy jsou na Oděsku nejhodnotnějším krajinným prvkem. Zalesněná údolí řeky Odry a jejich přítoků, úbočí Veselského a Pohořského kopce a Hrabětický les poskytují nejen dřevo, ale jistě jsou nejpříjemnějšími místy pro odpočinek a rekreaci místních obyvatel i návštěvníků. Oděsko bylo v minulosti porostlé bukojedlovými lesy, z nichž nejceněnější fragment se dochoval u Jakubčovic n. O. v přírodní rezervaci „Suchá Dora“. V přírodní památce „Na Čermence“ u železniční zastávky Klokočov vedle fragmentu bukového lesa roste různověký hospodářský les s převahou smrku, což vyhovuje pestrému složení plectva. Lesy na Oděsku jsou vyhledávány jako zdroj lesních plodin - jahod, malin, ostružin, borůvek a hub

K přírodní rozmanitosti krajiny Oděska výrazně přispívá tzv. rozptýlená zeleň - meze, remízky nebo solitérní dřeviny v zemědělsky obdělávaných plochách. Bezsporu nejhodnotnější jsou meze nad Klokočůvkem. Hodnotné meze naleznete

na pastvinách v Jakubčovicích n. O. a Loučkách, u Tošovic, Veselí, Dobešova a Kamenky. Botanicky jsou zajímavé lesní remízky u Spálova a Luboměře.

Z bezobratlých živočichů na Odersku je třeba uvést výskyt lesních mravenců r. Formica, kteří staví známá mraveniště. Ti se vyskytují v okolí Heltínova, Spálova, Dobešova a Pohoře. Ozdobou přírody Oderska jsou bezesporu denní motýli - jako např. chráněný otakárek fenyklový, batolci, perleťovci a babočky. Z brouků je zajímavý výskyt nosorožka kapucínka, jehož larvy se vyvíjejí v hromadách pilin v dřevoskladu v Heřmánkách, a masové zimování sluněček sedmítečných, které se shromažďují ve skalních štěrbinách horní partie jakubčovickeho kamenolomu a zjara se v tisících rozlétají do celého okolí. Ze známých a chráněných korýšů se v řece Odře vyskytuje doposud hojný rak říční.

Na Odersku se můžete setkat s některými chráněnými měkkýši. Na horním toku bývalého náhonu v Jakubčovicích n. O. žije velevrub tupý. Ve vodní nádrži ve Vítovce a v Emauzích žije škeble rybníční. V údolí říčky Čermenky se vzácně vyskytuje zajímavý plž, v dospělosti modře zbarvená modranka karpatská.

Chráněná mihule potoční

Mezi strunatce patří chráněná mihule potoční, která se vyskytuje v bývalém mlýnském náhonu v Jakubčovicích n. O.

Odersko poskytuje útočiště celé řadě chráněných obratlovců. Z ryb jsou to stěvle potoční, vranka obecná a ouklejka pruhovaná, které se vzácně vyskytují v řece Odře a jejich pstruhových přítocích. Řeka Odra je od pramene po tzv. první jez v Odrách vodou pstruhovou, kde se loví zejména pstruh potoční a lipan podhorní. Níže po toku se jedná o tzv. vodu bílou, kde je možno lovit jelce tlouště, kapra obecného, štika obecnou, okouna říčního. Na Oderských rybnících je chován kapr, sumec velký, amur bílý, štika, tolstolobik, lín.

Obojživelníky na Odersku nejlépe zjistíte v době jarního rozmnožování, kdy zejména žáby - skokani a ropuchy neomylně směřují ke všem vodním plochám. Herpetologicky nejbohatší lokalitou Oderska je jistě soustava oderských rybníků, z nichž u dvou nejhodnotnějších u Vraženského rybníku a rybníku Cíp se chystá vyhlášení přírodní rezervace. Z chráněných obojživelníků se zde vyskytují čolek obecný, kuňka žlutobřichá, ropucha obecná zelená, rosnička zelená, skokan skřehotavý, štíhlý a zelený. U lesních potůčků můžete vzácně zastihnout chráněného žlutočerného mloka skvrnitého. Méně nápadní jsou čolci - čolek obecný, horský a karpatský, kteří

jsou nejlépe pozorovatelní v tzv. vodní fázi, kdy se zdržují v tůňkách a v menších nádržích - jako např. v Dobešově a v Luboměři.

Z chráněných plazů můžete ještě poměrně často pozorovat slepýše křehkého, ještěrku obecnou a živorodou. V okolí řeky Odry a jejich přítoků a zejména na Oderských rybnících je hojná užovka obojková. V posledních letech je opět možno v přírodě Oderska spatřit zmiji jedovatou - např. na pasekách v údolí říčky Čermné nebo na loukách v údolí Něžčinského potoka.

Odersko je domovem, zimovištěm nebo místem zastavení na tahu pro řadu chráněných a ohrožených ptáků. Jelikož jen výčet všech druhů by zabral polovinu stránky, věnujeme se jim v některém z dalších vydání Vlastivědných listů.

Vzácní savci Oderska jsou zastoupeni především letouny (netopýry a vrápenci), kteří v zimním období vyhledávají zimoviště v zaniklých štolách po těžbě břidlice - např. na Veselském kopci u Oder, v Jakubčovicích n. O. nebo v okolí Spálova. Z běžnějších druhů jsou to především netopýr velký a nově i vrápenec velký. Z dalších chráněných druhů savců se na Odersku hojně vyskytuje veverka obecná, plši a bělozubky. Lovná zvěř je na Odersku zastoupena především srncí (srnec obecný), daňčí (daněk skvrnitý), černou (prase divoké) a zatoulanou zvěří vysokou (jelen evropský). Obnovují se stavy zvěře drobné, představované zajícem polním, koroptví polní a bažantem obecným.

Nejcennější části krajiny Oderska jsou chráněny soustavou velkoplošných a maloplošných chráněných území. Údolní nivu řeky Odry v Moravské bráně chrání CHKO Poodří. Malebný krajinný ráz Nížkého Jeseníku na Odersku před neuváženou urbanizací a divokou rekreační zástavbou chrání Přírodní park „Oderské vrchy“.

Maloplošná chráněná území - přírodní rezervace a přírodní památky, spolu s vyhlášenými památnými stromy uvádí legenda k mapě.

Ing. Petr Lelek

Zvláště chráněná území přírody na Odersku

- 1 Chráněná krajinná oblast POODŘÍ
- 2 Přírodní rezervace SUCHÁ DORA u Jakubčovic n. O.
- 3 Přírodní rezervace KRÁLOVEC u Spálova
- 4 Přírodní památka VRÁSOVÝ SOUBOR u Klokočůvku
- 5 Přírodní památka NA ČERMENCE u Kamenky
- 6 Přírodní památka MEANDRY STARÉ ODRY
- 7 Přírodní park ODESKÉ VRCHY

Památné stromy

- 8 Lípy u kaple v Klokočůvku (lípy srdčité a velkolisté)
- 9 Kamenský klen (javor klen)
- 10 Bürgermeisterův tis v Kamence (tis červený)
- 11 Spálovský klen (javor klen)
- 12 Tomčíkův tis v Heřmánkách (tis červený)
- 13 Dub u brodu v Heřmánkách (dub letní)
- 14 Heřmanická lípa (lípa velkolistá)
- 15 Pavlíkova lípa a dub v Jakubčovicích n. O. (lípa srdčitá a dub letní)
- 16 Novoveský dub v Loučkách (dub letní)
- 17 Topol u Čurdy v Mankovicích (topol černý)
- 18 Lípa u nádraží v Mankovicích (lípa velkolistá)
- 19 Dub u stadionu v Jeseníku n. O. (dub letní)
- 20 Lípa u hřbitova ve Vésce (v návrhu)
- 21 Fojtíkova lípa v Tošovicích (lípa velkolistá)
- 22 Buk v Suchdole n. O. (buk lesní červenolistý)
- 23 Dub v Suchdole n. O. (dub letní)

